

PRAVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

UDK: 364.4(058)
ISSN 1846-5412

LJETOPIS SOCIJALNOG RADA

**TEMATSKI BROJ
DOBROBIT I SIROMAŠTVO DJECE
U HRVATSKOJ U DOBA KRIZE**

2017 / GODIŠTE 24

BROJ 2

SADRŽAJ / CONTENTS

Uvod u tematski broj Dobrobit i siromaštvo djece u Hrvatskoj u doba krize	193
--	------------

Marina Ajduković i Ivan Rimac	194
--------------------------------------	------------

Kako prekinuti začarani kruga siromaštva djece? Razlozi, polazišta i ciljevi istraživanja dobrobiti i siromaštva djece u Hrvatskoj

ČLANCI / ARTICLES

Marijana Kletečki Radović, Lucija Vejmelka i Olja Družić Ljubotina	199
---	------------

Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece/ *Effect of poverty on the well-being and quality of life of families from the perspective of children*

Olja Družić Ljubotina, Teodor Sabolić i Marijana Kletečki Radović	243
--	------------

Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja/ *Families with children living in conditions of poverty: parents perspective*

Marina Ajduković, Jelena Matančević i Ivan Rimac	277
---	------------

Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: Učinci i mogućnosti djelovanja/ *Child poverty from the perspective of professionals: Its effects and opportunities for action*

Marina Ajduković, Ivana Dobrotić i Jelena Matančević	309
---	------------

Mogućnosti unapređenja socijalne politike u smanjivanju siromaštva djece: perspektiva ključnih dionika/ *Opportunities for advancing social policy in reducing child poverty: The perspective of key stakeholders*

PRIKAZI SKUPOVA / CONVENTION REVIEWS

- 357** 20. međunarodni znanstveni simpozij Međunarodnog konzorcija za socijalni razvoj/ *20th Biennial international symposium of International consortium for social development*
(Gordana Berc)
- 361** VIII. konferencija socijalnih radnika »Socijalni rad u svijetu promjena«/ *VIII. social workers' conference »Social work in the world of change«*
(Ana Opačić)
- 365** Druga europska konferencija o ovisničkim ponašanjima i ovisnostima - Lisabon ovisnosti 2017./ *Second European conference on addictive behaviours and dependencies - Lisbon addiction 2017*
(Tereza Oreb)

UVOD U TEMATSKI BROJ

Dobrobit i siromaštvo djece u Hrvatskoj u doba krize

Pred čitateljima je još jedan tematski broj Ljetopisa socijalnog rada, ovaj put posvećen siromaštvu djece, odnosno ishodima projekta »Indikatori dobrobiti i siromaštva djece u Hrvatskoj u doba krize: Kako prekinuti začarani krug siromaštva djece?«. Projekt je proveo istraživački tim¹ Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu uz financijsku potporu Zaklade Adris u razdoblju od 2014. do 2016. godine.

Iako su glavni nalazi istraživanja predstavljeni na završnoj konferenciji projekta na Sveučilištu u Zagrebu 25. veljače 2016., i postavljeni na mrežnu stranicu Pravnog fakulteta (http://www.pravo.unizg.hr/scsr/projekti/zaklada_adris), zbog značaja teme u radovima izloženim u ovom tematskom broju dodatno su produbljene i proširene dobivene spoznaje kako bi profesionalna javnost dobila zaokruženi prikaz istraživanja učinaka siromaštva na svakodnevni život i očekivanja od budućnosti djece, s posebnim naglaskom na mogućnostima unapređenja socijalnih politika i socijalnih intervencija koje mogu olakšati izlazak iz siromaštva.

Ovo je također prilika za kritički prikaz prednosti i ograničenja korištenja kvalitativne metode u istraživanju složenih socijalnih pojava te doprinos izoštavanju kriterija za planiranje i objavljivanje radova koji se temelje na kvalitativnoj metodologiji.

Glavna urednica

¹ Prof. dr. sc. Marina Ajduković (voditeljica projekta), doc. dr. sc. Ivana Dobrotić, doc. dr. sc. Olja Družić Ljubotina, doc. dr. sc. Marijana Kletečki Radović, doc. dr. sc. Jelena Matančević, prof. dr. sc. Ivan Rimac (metodolog projekta) i doc. dr. sc. Lucija Vejmelka.

Kako prekinuti začarani kruga siromaštva djece? Razlozi, polazišta i ciljevi istraživanja dobrobiti i siromaštva djece u Hrvatskoj

Porast siromaštva i socijalne isključenosti djece je značajan društveni, politički i gospodarski problem u Hrvatskoj koji je sustavno zanemarivan, iako je neupitno da siromaštvo predstavlja značajan rizik za socijalnu isključenost i pojavu niza psihosocijalnih rizika za djecu, uključujući poteškoće sa završavanjem obrazovanja ili stjecanjem razine obrazovanja koja omogućava bolju budućnosti. Također je dobro poznato da socijalna novčana pomoć obiteljima s djecom ne omogućava izlazak djece iz začaranog kruga siromaštva i socijalne isključenosti. Potrebne su inovativne mjere i instrumenti kako bi se pristupilo djeci, uključilo ih u rane programe odgoja i obrazovanja te potom pratilo njihov razvoj i napredovanje u svim područjima života temeljem dobro definiranih indikatora dobrobiti i deprivacije.

Ključni europski dokumenti naglašavaju da djeca koja žive u uvjetima siromaštva i rizika socijalne isključenosti, uključujući nejednaki pristup obrazovanju, posebno ovise o javnim i državnim politikama koje im trebaju omogućiti pristup društvenim resursima. Tako npr. Europska komisija 2013. u dokumentu *Investing in children: Breaking the cycle of disadvantage* ističe važnost osiguravanja potpora i podrške roditeljima i djeci koja žive u nepovoljnim životnim okolnostima.

Polazeći od navedenoga, ciljevi projekta su bili: (1) utvrditi kako djeca, roditelji i stručnjaci opisuju učinak siromaštva i krize na dobrobit djece i kontekst njihovog odrastanja, (2) utvrditi kako ključni dionici opisuju uspješnost i mogućnosti unapređenja socijalnih politika u borbi protiv siromaštva djece, (3) pridonijeti senzibilizaciji donositelja odluka i profesionalne zajednice za složenost problema siromaštva djece te zagovarati korištenje indikatora dobrobiti i deprivacije djece u planiranju i praćenju ishoda društvenog djelovanja u prevenciji negativnih učinaka siromaštva na dječji razvoj.

Naša očekivanja su da projekt pridonese spoznajama kako djelotvorno i društveno odgovorno djelovati na temelju: (1) boljeg razumijevanja učinaka siromaštva na dobrobit i kvalitetu života djece, (2) boljeg definiranja indikatora dobrobiti i deprivacije djece, (3) usmjeravanja na ublažavanje dječjeg siromaštva kao prioritarnog socijalnog cilja putem poticanja ciljanih inovativnih socijalnih programa za smanjivanje i olakšavanje siromaštva djece. Projekt bi trebao dugoročno pridonijeti razumijevanju složenosti i dugoročnosti nepovoljnih učinaka odrastanja djece u

siromaštvu te usmjeriti dionike različitih razina odlučivanja na uvođenje, pokretanje i podržavanje ciljanih i dobro osmišljenih inovativnih socijalnih intervencija kojima će se uz pomoć sredstava Europske unije pridonijeti prekidanju življenja djece i mladih u začaranom krugu siromaštva.

Metodologija projekta

Za potrebe ovog projekta provedeno je složeno istraživanje kvalitativnom metodologijom. Podaci su prikupljeni u 12 fokusnih grupa u kojima je sudjelovalo 74 sudionika – srednjoškolaca koji odrastaju u siromaštvu, njihovih roditelja i stručnjaka koji neposredno rade s ovom djecom. Također je provedeno 13 istraživačkih intervjua s ključnim dionicima, donositeljima politika i zagovarateljima prava djece. Ovako planiranim istraživanjem nastojali smo dobiti cjelovitu sliku odrastanja u siromaštva iz »četiri kuta«. Oni predstavljaju perspektivu djece, perspektivu roditelja, perspektivu stručnjaka i perspektivu donositelja politika i zagovaratelja prava djece. Ove perspektive predstavljene su u četiri rada objavljena u ovom tematskom broju.

Izabrali smo kvalitativni istraživački pristup iz nekoliko razloga. Prvo, različiti oblici siromaštva slabo su znanstveno opisani jer je njihovo mjerenje složeno, a traženje mogućih indikatora siromaštva najbolje se može postići kroz produbljeni uvid u ovu pojavu. Drugo, do sada niti jedno istraživanje u Hrvatskoj nije omogućilo da se »čuje glas« djece koja odrastaju u siromaštvu. Radi se o pojavi koju kao istraživači ne možemo u potpunosti shvatiti promatranjem »izvana«, već ju bolje zahvaćamo kroz pristup koji posreduje iskustvo onih koji su pojavu doživjeli, odnosno »žive s njom«, a to su metode intervjua ili fokusne grupe.

Uključivanje u istraživanje perspektive djece, roditelja, stručnjaka koji neposredno rade s djecom te donositelja politika i zagovaratelja prava djece omogućilo je triangulaciju izvora podataka. Time se ovaj značajan društveni fenomen sagledava iz više pozicija, uz istodobno smanjenje pristranosti u interpretaciji.

Istraživanje je provedeno u središnjoj Hrvatskoj, ciljano zahvaćajući razvijene i nerazvijene zajednice kako bi se uočile varijacije u oblicima siromaštva i socijalne implikacije različitog potencijala zajednice da se nosi sa siromaštvom djece.

Metodološka iskustva projekta

Kao što se može uočiti u tekstovima koji slijede, okupljanje sudionika i analiza prikupljenih podataka pružili su ne samo produbljeno razumijevanje siromaštva djece, već i značajne metodološke spoznaje za daljnja istraživanja u ovom području. Tako su npr. naša iskustva pokazala da je intervju kao metoda prikupljanja podataka

o socijalno osjetljivim temama kao što je život u siromaštvu primjerenija metoda nego fokusne grupe kad su ciljna skupina sudionika siromašni mladi, a tema njihov život u siromaštvu.

Iako je ovo istraživanje uključilo brojne etičke korake kako se mladi sudionici ne bi osjećali stigmatizirano tijekom istraživanja, te postupke osiguravanja pune povjerljivosti, mladi su se ipak teško odlučivali sudjelovati (Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina, 2017.). Tako u budućim istraživanjima treba još pažljivije planirati na koji način pristupiti siromašnoj djeci i mladima radi čuvanja njihovog dostojanstva u siromaštvu i prepoznavanja njihove ranjivosti koja je postala očitija tijekom istraživanja. Osiguravanje povjerljivosti u takvim istraživanjima je, naravno, prvi korak u etičnom postupanju, ali ovdje je riječ o diskreciji koju omogućuje metoda intervjua, a sudjelovanje u fokusnoj grupi ne. Ova osjetljivost za ranjivost siromašnih mladih sudionika započinje već u fazi njihovog pozivanja na uključivanje u istraživanje.

Nalazi ovog istraživanja također su istaknuli jedan aspekt koji do sada nije bio dovoljno u fokusu istraživanja siromaštva, a to su razlike u svakodnevnom životu i mogućnostima siromašnih obitelji s djecom u bogatijim i siromašnijim zajednicama. Povezivanje podataka prikupljenih od roditelja koji žive u zajednicama s različito kapacitiranim resursima i nalaza dijela projekta u kojem su sudjelovala djeca iz tih zajednica, omogućilo je uvide u specifičnosti odrastanja djece u bogatijim i siromašnijim zajednicama. Ovo iskustvo je istodobno razotkrilo potrebu da se u planiranju budućih istraživanja vodi računa o postupcima uzorkovanja ovisno o u resursima lokalnih zajednica iz kojih dolaze sudionici istraživanja (Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2017.).

U trenutku kada je započinjao ovaj projekt bilo je provedeno samo jedno relevantno istraživanje siromaštva djece predškolske dobi koje su 2014. proveli Šučur i suradnici (2015.) te nekoliko analiza statističkih pokazatelja značajnih za razumijevanje opsega i strategija pristupa siromaštvu djece (Babić, 2013.; Stubbs i Zrinščak, 2014.). U međuvremenu je provedeno ili se još uvijek provodi nekoliko značajnih istraživanja o siromaštvu djece i mladih. Među njima se izdvaja istraživanje »Obrazovni ishodi i radne karijere mladih odraslih u siromaštvu« koje su proveli Rimac i suradnici u razdoblju od 2015. do 2016. uz financijsku podršku Europskog socijalnog fonda (Vučković Juroš i Tokić Milaković, 2016.; Rimac, Ogresta i Ružojčić, 2017.). U tijeku je longitudinalno istraživanje »Ekonomске teškoće obitelji, psihosocijalni problemi i obrazovni ishodi adolescenata u vrijeme ekonomske krize« koje također provodi istraživački tim Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu uz potporu Hrvatske zaklade za znanost (2015.-2019.). Postignuća se mogu pratiti na mrežnoj stranici: <http://eto.pravo.hr/>. Hrvatsko katoličko sveučilište financiralo je u 2016. godini znanstveni projekt »Rad roditelja, ekonomske teškoće obitelji i dobrobit

roditelja i djece« (Anđelinović i sur., 2016., 2017.). Posljednje je istraživanje Stubbsa i suradnika (2017.) »Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstva u Hrvatskoj« provedeno 2016. godine uz financijsku podršku Zaklade ADRIS.

Možemo uočiti da tema dječjeg siromaštva privlači sve više istraživačke pozornosti. Dok su prva istraživanja provedena uz podršku UNICEF-a i Vijeća Europe omogućila spoznaje o društvenom kontekstu siromaštva djece, najnovije studije su nacionalno financirane i više usmjerene na posljedice siromaštva. No, recentna popularnost ove teme suočava nas s izazovima daljnjih istraživanja u ovom području. To su:

- Kako osigurati da se kumuliraju i nadograđuju, a ne repliciraju istraživanja i znanja?
- Kako unapređivati metodologiju istraživanja uključivanjem različitih istraživačkih pristupa i ciljnih populacija te boljom operacionalizacijom varijabli?
- Kako postići akcijski potencijal, odnosno kako razvijati »treću misiju« (eng. *civic engagement*) znanstvene zajednice koja podrazumijeva djelovanje u široj društvenoj zajednici i utjecanje na oblikovanje javnih politika? Pod tim vidom i ovo istraživanje potiče pitanje: Treba li nam centar za translacijska istraživanja u području društvenih znanosti te kako uspostaviti partnerstvo s donositeljima odluka u promicanju dobrobiti djece?!

LITERATURA

1. Anđelinović, M., Merkaš, M., Brdovčak, B. & Matijaš, M. (2017). Povezanost ekonomske prilagodbe obitelji i zadovoljstva životom kod djece: uloga depresivnosti roditelja i roditeljske samoefikasnosti. U: Arambašić, L., Erceg, I. & Kamenov, Ž. (ur.), *23. Dani Ramira i Zorana Bujasa – Knjiga sažetaka*. Zagreb: Medicinska naklada: 216.
2. Anđelinović, M., Vrselja, I., Merkaš, M. & Pandžić, M. (2016). Uloga roditeljske depresivnosti i kompetentnosti u odnosu između ekonomske prilagodbe obitelji i depresivnosti adolescenata. U: Pokrajac-Bulian, A., Miletić, I., Juretić, J. & Lopižić, J. (ur.), *Knjiga sažetaka. 24. godišnja konferencija hrvatskih psihologa »Psihologija u prevenciji poremećaja i očuvanju zdravlja«*. Opatija: Hrvatsko psihološko društvo.
3. Babić, Z. (2013). Ekonomski aspekti ulaganja u rani razvoj djece: Komparativni prikaz. U: Pećnik, N. (ur.), *Kako roditelji i djeca brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 251-259.
4. Družić Ljubotina, O., Sabolić, T. & Kletečki Radović, M. (2017). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 243-276.

5. Europska komisija (2013). *Commission Recommendation of 20 February 2013 Investing in children: Breaking the cycle of disadvantage*. Preuzeto s: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H0112&from=EN>. (28.6.2017).
6. Kletečki Radović, M., Vejmelka, L. & Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 199-242.
7. Rimac, I., Ogresta, J. & Ružojčić, M. (2017). Odrednice psihosocijalnih ishoda mladih koji su odrastali u siromaštvu. U: Arambašić, L., Erceg, I. & Kamenov, Ž. (ur.), *23. dani Ramira i Zorana Bujasa – Knjiga sažetaka*. Zagreb: Medicinska naklada: 184.
8. Stubbs, P. & Zrinščak, S. (2014). *Ulaganje u djecu – kako nadvladati zamku depri-vacije*. European Commission: Employment, Social Affairs & Inclusion, Country report Hrvatska. Zagreb: Ekonomski institut i Sveučilište u Zagrebu.
9. Stubbs, P., Ledić, M., Rubil, I. & Zrinščak, S. (2017). *Dječje siromaštvo i strategije no-šenja sa siromaštvom kućanstva u Hrvatskoj*. Zagreb: ElZG i Zaklada Adris. Preuzeto s: https://bib.irb.hr/datoteka/904118.Djecje_siromastvo_HR.pdf. (12.10.2017.)
10. Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O. & Babić, Z. (2015). *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
11. Vučković Juroš, T. & Tokić Milaković, A. (2016). *Is There a Way out? Cultural Capital and Educational Outcomes of Young People Who Grew up in Poverty*. The Futures We Want: Global Sociology and the Struggles for a Better World. 3rd ISA Forum of Sociology, Vienna, Austria, 10-14.7.2016.